

لرستان، سرزمین جاذبه‌های تاریخی و طبیعی

تالیف / عطا حسن پور

اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان

۱۳۹۴

سرشناسه	: حسن پور، عطا، ۱۳۹۴ -
فهرست و نام رتبه‌ها	: لرستان، سرزمین جاذبه‌های تاریخی و طبیعی
مصححات سیر	: تهران: انتشارات گاهان، ۱۳۹۴.
مصححات ظاهری	: ۱۳۹۴ ص.
شابک	: 978-600-94563-4-5
ویرست فرزند نویسی	: فایک، مختصر
پادکست	: فرزند نویسی کامل این اثر در وبسایت: https://opac.rlab.ir قابل دسترسی است
بنیاده افزوده	: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان لرستان
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۳۲۲۲۱

لرستان، سرزمین جاذبه‌های تاریخی و طبیعی

مؤلف : عطا حسن‌پور

نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۴

تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه

ناشر : نشر گاهان

چاپ : صادق

طراح : ناصر یاری پور

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۵۶۳-۴-۵

تهران/خیابان کارگر/خیابان لبافی نژاد بین فروردین و اردیبهشت/ پلاک ۱۸۷

کد پستی ۱۳۱۴۹۶۵۱۹۱

تلفن: ۰۹۱۲۳۱۴۲۳۸۵ - ۰۶۶۴۰۷۹۴۱ - ۰۶۶۴۰۱۸۳۴

کلیه حقوق محفوظ و متعلق به اداره کل میراث فرهنگی،
صنایع دستی و گردشگری استان لرستان میباشد

فهرست	صفحه
پیش گفتار.....	۷
موقعیت جغرافیایی استان لرستان.....	۱۳
شهرستان خرم آباد / پیشینه فرهنگی و تاریخی استان لرستان.....	۱۴
قلعه فلک الا فلک / سنگ نوشته.....	۱۸
پل شاپوری بقعه امام زاده زیدبن علی / پل گپ.....	۲۰
مناره آجری / مقبره باباطاهر / گرداب سنگی.....	۲۲
خانه آخوندابو(میرزامحسن قاضی) / حمام گپ / زورخانه طیب.....	۲۵
آسیاب گری / مقبره شجاع الدین خورشید.....	۲۶
آبشار بیشه / آبشار نوژیان / آبشار وارک.....	۲۸
آبشارهای پلکانی سرکانه گریت.....	۳۲
دریاچه کیو.....	۳۳
سنگتراشان.....	۳۶
محصولات صنایع دستی شاخص شهرستان خرم آباد.....	۴۰
شهرستان بروجرد / پیشینه تاریخی بروجرد.....	۴۲
مسجد جامع / مسجد امام (ره) ((سلطانی)) / مدرسه حجتیه.....	۴۷
امام زاده جعفر / دبیرستان امام خمینی (ره) / تکیه موللی.....	۵۰
خانه های تاریخی بروجرد.....	۵۲
قلعه تاریخی پرویز خان.....	۵۵
پل قلعه حاتم.....	۵۶
بازار شهر / صنایع دستی و هنرهای دستی بروجرد.....	۵۷
جاذبه های طبیعی شهرستان بروجرد.....	۵۸
موقعیت جغرافیایی شهرستان کوهدشت.....	۶۰
کوهدشت.....	۶۱
محوطه قلاگوری رماوند.....	۶۶
غار بتخانه.....	۷۰
سرخ دم لکی.....	۷۱
جاذبه های شاخص شهرستان کوهدشت.....	۷۲
شهرستان پلدختر.....	۷۸
پل گاومیشان / غار کلماکره / غار کوگان.....	۸۱
آبشار افرینه / تالابهای پلدختر.....	۸۲
بنای تاریخی کلهرت.....	۸۶
جاذبه های شاخص شهرستان پلدختر.....	۸۸
شهرستان الیگودرز.....	۹۲
آثار فرهنگی ، تاریخی / آثار طبیعی.....	۹۴
آبشار آب سفید / آبشار چکان / صنایع دستی.....	۹۴

۱۰۰	شهرستان دلفان (نورآباد) /
۱۰۲	اقلیم منطقه دلفان / منطقه سرکشتی
۱۰۴	گورستان باباجیلان
۱۰۵	محصولات صنایع دستی شاخص شهرستان دلفان
۱۰۸	شهرستان دورود
۱۱۲	آب و هوا، پوشش گیاهی و جانوری شهرستان دورود
۱۱۴	جاذبه های شاخص شهرستان دورود / دریاچه گهر / صنایع دستی شاخص دورود
۱۱۶	شهرستان ازنا / آثارفرهنگی و تاریخی ازنا
۱۱۹	تونل برفی / امام زاده قاسم / محصولات صنایع دستی شاخص شهرستان ازنا
۱۲۲	شهرستان دوره چگنی / آثارطبیعی شهرستان چگنی
۱۲۴	پل کشکان / آثار فرهنگی، تاریخی شهرستان چگنی
۱۳۰	شهرستان رومشگان و موقعیت جغرافیایی آن
۱۳۲	وجه تسمیه ی رومشگان
۱۳۳	آثارتاریخی شهرستان رومشگان / تپه چغابل / قلعه زاخه / قلعه کهزاد ویزنها
۱۳۴	تپه چقاپور / قلعه توه خشکه
۱۳۷	گنبد عالی گیزان / مقبره بابا حوی (حبیب) / مقبره سهل الدین
۱۳۸	شهرستان سلسله (الشتر) / آثار فرهنگی و تاریخی الشتر
	جاذبه های گردشگری شهرستان الشتر / منطقه نمونه گردشگری کاکارضا / سراب گلپو /
	آبشار ورتختان / کرانه رودخانه کاکارضا / منطقه نمونه گردشگری کهمان / رودخانه کهمان /
۱۴۰	دامنه کوه گرین
	چشمه سراب خاص / چشمه تخت شاه / اماکن مذهبی شهرستان / آبشار دروازه / پلهای تاریخی /
۱۴۲	قلاع تاریخی شهرستان الشتر
۱۴۳	غارهای باستانی / صنایع دستی شهرستان الشتر
۱۴۴	منابع و مأخذ

استان لرستان با وجود قابلیت‌های فراوان در زمینه آثار فرهنگی- تاریخی، طبیعی و میراث معنوی تا کنون نتوانسته جایگاه واقعی خود را در کشور بیابد. این در حالی است که طی بررسی‌های باستان شناختی به عمل آمده در سالهای ۸۵ و ۸۶ بیش از ۵۰۰۰ اثر فرهنگی- تاریخی و طبیعی در استان شناسایی شد و از این تعداد حدود ۲۴۰۰ اثر یا به عبارتی حدود ۴۸ درصد از کل آثار شناسایی شده در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسید، و طی همان سالها استان لرستان رتبه نخست کشور را در زمینه ثبت آثار به دست آورد، ثبت یک اثر گام نخست در شناسایی، مطالعه و معرفی آن محسوب می شود و در شناخت بسترهای فرهنگی مناطق مختلف، تاریخگذاری و حفاظت اثر بسیار حائز اهمیت می باشد. همچنین از مجموع حدود ۲۴۰۰ اثر به ثبت رسیده لرستان در فهرست آثار ملی، کمتر از ۵۰ اثر تاکنون مورد کاوش باستان شناسی قرار گرفته است که از این تعداد هیچ کدام از کاوشها صرفاً به منظور روشن ساختن زوایای تاریک یک منطقه یا شناخت تاریخ یا رفع یک ابهام علمی انجام نگرفته بلکه اغلب، کاوشها مربوط به آثار در معرض خطر یا کاوشهای اضطراری و به منظور نجات بخشی بوده است. کاوشهای انجام شده قبل از انقلاب در لرستان، عموماً به منظور دستیابی به عتیقه ها و مفرغ های معروف لرستان بوده که هم اکنون زینت بخش موزه های مختلف کشورهای دنیا می باشد. اما در یک نگاه کلی به آثار تاریخی لرستان می توان قابلیت‌ها و ظرفیتهای این استان را در ۳ بخش، آثار پیش از تاریخ- آثار تاریخی و آثار دوران اسلامی مورد بررسی قرار داد.

آثار پیش از تاریخ /

لرستان به واسطه قرار گیری در قلب رشته کوههای زاگرس و ویژگی های زمین ساختی کوههای زاگرس در تشکیل غارها، بستری مناسب جهت شکل گیری نخستین استقرار گاههای انسانی بوده است. بررسی های باستانشناسی نشان می دهد که دره خرم آباد به لحاظ دارا بودن شرایط مساعد زیست محیطی، سراب ها و چشمه سارهای فراوان، غارها و پناهگاههای صخره ای طبیعی، رودهای همیشه جاری و فراوانی حیات وحش از حدود چهل هزار سال پیش تا کنون زیست بوم مناسبی برای اقوام بشری بوده است. آثار بدست آمده از پناهگاه و غارهای کرار چنه و کنجی در دشت گرگاه، قمري و پاسنگر در دامنه شرقی سفیدکوه و شمال غربی شهر خرم آباد و غار یافته در ۶ کیلومتری جنوب غربی در نتیجه کاوشهای باستان شناسی حاکم از سکونت دامنه دار انسانهای پیش از تاریخ در دوره های موسترین، برادوستین و زارزین است. لازم به ذکر است در دهه ۶۰ میلادی دره خرم آباد توسط دانشگاه یل آمریکا به عنوان مرکز مطالعات پیش از تاریخی قرار گرفت. پروفیسور فرانک هول از دانشگاه رایس و کنت فلانری از دانشگاه میشیگان باستانشناسان آمریکایی که در سال های ۶۵-۱۹۶۳ میلادی این دره را مورد مطالعه قرار داده اند به این نتیجه رسیدند که ((بیشترین اطلاعات راجع به سکونت و نحوه امرار معاش انسان های اواخر پلیستوسن، در دره خرم آباد، واقع در جنوب غربی ایران می باشد)).

علاوه بر ۵ غار و پناهگاه صخره ای پیش از تاریخ دره خرم آباد که شهرت جهانی دارند و به عنوان نخستین سکونتگاه های انسانی در خاورمیانه مطرح هستند، نقوش صخره ای لرستان نیز از جمله نخستین نقاشی های بشر که بر دیواره غار ها و کوهها نقش شده است نیز اهمیت و جایگاه ویژه ای در دنیا و تاریخ هنر دارند. این نقوش صخره ای عبارتند از نقوش پناهگاه صخره

ایمی هومیان، میر ملاس، براسپید و همچنین نقوش غار دوشه که در دوران تاریخی نقش شده اند. هنر نقوش صخره ای یکی از بزرگترین گنجینه های بشری است که تقریباً توسط تمامی گروه ها، فرهنگ ها، و تمدن ها به عنوان ابزاری برای بیان عمیق ترین افکار و اعتقادات مذهبی بکار گرفته شده است. نقوش صخره ای هم تصاویر و هم افکار انسان باستانی را با هم منعکس نموده است و از این تلفیق میراث مضاعفی به گذاشته، که یکی از آنها مستقیماً شکل تصویری داشته و دیگری به شکل افکار زیر بنایی بروز می کند. نقوش صخره ای مذکور قابل مقایسه با نقوش غارهای لاسکو فرانسه و آلتامیرا اسپانیا می باشند. قدمت این پناهگاهها و برخی از نقوش از ۹۰۰۰ تا ۴۰۰۰ قبل برآورد شده است.

مفرغ های لرستان در اواخر دوران پیش از تاریخ و اوایل دوران تاریخی لرستان جایگاه ویژه ای در میراث فرهنگی ایران به خود اختصاص داده اند به گونه ای که در این برهه (هزاره سوم تا هزاره اول قبل از میلاد) لرستان را به نام سرزمین مفرغ در دنیا می شناسند. در اوایل سال ۱۹۳۰ به ناگهان اشیاء برنزی عجیب و زیبایی در بازارهای مختلف عتیقه یافت شدند که شباه بسیاری با هم داشتند. کارشناسان از این شباهت ها نتیجه گیری بعمل آوردند که این اشیاء مربوط به یک تمدن هستند. در آن دوران از قول روستائیان و فروشندگانی که این اشیاء را در قبور می یافتند، نام منطقه لرستان بر سر زبان ها افتاد و از آن زمان به بعد این اشیاء در بین کلکسیونر ها نام برنز لرستان را به خود اختصاص دادند. بخاطر اشتیاق کلکسیونر ها و تشویق آنان، تحقیقات اعلان نشده ای در نقاط دور افتاده و دور از دسترس محققین رسمی در لرستان آغاز شد و همین کارها باعث رونق بیشتر حفاری غیر مجاز توسط روستائیان و رونق بازار کپی برداری نیز شد. از سوی دیگر، کاوش ها و تحقیقات رسمی باستانشناسان از سال های ۱۹۶۰ آغاز شد و تا انقلاب ۱۹۷۹ ادامه داشتند. آگاهی هایی که ما امروز از هنری فراموش شده به نام برنز لرستان بدست آورده ایم، نتیجه این تحقیقات می باشند. در این تحقیقات مجموعه بسیار وسیعی از کارهای فلزی در لرستان پیدا شدند که تاریخ پیدایش آن ها به ۳۱۰۰ تا ۲۵۰۰ پیش از میلاد باز می گردد. با این حال پیچیدگی های شکلی و مضمونی مفرغ های لرستان، رازی است نا گشوده که نیاز به تاملی فراخور آن دارد. این اشیاء بی نظیر نشانگر هنری هستند، که در طول هزاره ها در سایه بسر می برده است، که باید در اثر تحقیقات باستانشناسی در منطقه، گوشه ای از این پرده تاریک کنار زده شود.

خوشبختانه پس از سالها تحقیق و برای نخستین بار محوطه ای به نام سنگتراشان در لرستان توسط نگارنده کشف شد که بیشترین حجم داده های مفرغی و آهنی را به گونه ای اسرار آمیز در خود جای داده بود و مهمتر اینکه در تاریخ مطالعات باستان شناسی برای نخستین بار مفرغ لرستان در بافت اصلی یا در لایه باستانی به دست می آمد. طی پنج فصل کاوش در این محوطه به سرپرستی مشترک مهرداد ملکزاده و نگارنده تا کنون بیش از ۲۰۰۰ شی مفرغی، آهنی، سنگی و سفالی نفیس به دست آمده است که در گنجینه قلعه فلک الافلاک نگه داری می شوند. تقریباً همزمان با کشف محوطه سنگتراشان در جنوب لرستان، محوطه ای دیگر در شمال لرستان به نام باباجیلان کشف شد که یافته های آن از نظر جنس، تکنیک ساخت و ویژگی های فنی مشابه یافته های سنگتراشان بود. شاخصترین یافته این مجموعه انگشتی مفرغین با نقش قرص خورشید و نگاره انسان بالدار بود که در فرهنگ کهن ایرانی به فروهر شهرت دارد. آنچه تا کنون از نقش فروهر در ایران و مرزهای مجاور آن گزارش شده است، بر روی سنگ، کتیبه، مهر یا فرمانهای شاهان هخامنشی بوده است. اهمیت نقش مذکور در این است که اولاً این نقش برای نخستین بار در لرستان به دست آمده و ثانیاً بیان کننده عقاید و مذهب ساکنان لرستان یا نشان دهنده

نفوذ هنر و مذهب آشوریان در نتیجه حملات مختلف به زاگرس بوده است. کشف این دو محوطه فصل جدیدی در مطالعات عصر آهن و شناخت مفرغ لرستان باز نمود که حدود ۵ سال است مطالعات آن ادامه دارد.

آثار دوران تاریخی /

در این دوران به واسطه قرار گیری لرستان بر سر مسیر شاهی یا بین دو پایتخت شوش-همدان، از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. این اهمیت در بیشتر آثار لرستان اعم از تپه های باستانی بزرگ، قلعه های رفیع و کوهستانی در گذرگاهها همچون قلعه فلک الافلاک، نیایشگاهای مقدسی همچون معبد قلعه کهزاد در کوهدشت، حجم بی شمار آثار منقول بدست آمده از آثار مفرغی، آثار طلا و نقره غار کلماکره پلدختر (گنجینه ای بی نظیر از هنر ایلامیان)، تابوت مکشوفه از چوبتراش خرم آباد، گچریهای نفیس بدست آمده از کاوشهای باستانشناسی سیمره مربوط به دوره ساسانی، پلهای عظیم لرستان مربوط به دوره ساسانی همچون پل شاپوری خرم آباد و بسیاری موارد دیگر که در این مقال نمی گنجد. از جمله آثار شاخص این دوران در لرستان می توان به گرداب سنگی خرم آباد اشاره کرد که کار تقسیم آب را در میان نقاط مختلف شهر در گذشته انجام می داده و همچنین نهر های انتقال آب در غرب و شرق دره خرم آباد نهر ناصری و نهر کرگانه که به طول حدود ۲۰ کیلومتر بیشتر اراضی زراعی دره خرم آباد را مشروب می ساخته است و علاوه بر رونق کشاورزی دهها آسیاب را در طول مسیر خود فعال نموده که هم اکنون ۳ آسیاب از آنها (آسیاب باباعباس، آسیاب سراب نیلوفر و آسیاب گری) پا برجا مانده است.

معماری صخره ای: لرستان به واسطه قرار گیری در محدوده زاگرس مرکزی و وجود رشته کوههای موازی و صخره ای متعدد، از جمله مناطقی است که بیش از دو سوم مساحت آن را کوهستانهای مرتفع تشکیل می دهند. همین امر سبب شده ساکنان آن بیشترین تعامل حیاتی را با کوهستان داشته باشند و از قدیم الایام علاوه بر تأمین مایحتاج اصلی خود از جمله شکار، چرای دام، سوخت و آذوقه، در مواقع جنگ و احساس خطر، از کوهستان به عنوان پناهگاهی امن استفاده نمایند. این تعامل، برهم کنش های متقابلی را میان انسان و کوهستان بر جای گذاشته که هنر صخره ای و دستکندها نمونه هایی از آن به شمار می آیند. این دستکندهای صخره ای که بیشتر درون غارها پدید آمده اند از دوران تاریخی (ایلامی، هخامنشی، اشکانی و ساسانی) تا قرون میانی اسلام مورد استفاده قرار گرفته اند. برخی از این غارهای دستکند یا دخمه های صخره ای برای پرستش آئین مهر یا میترائیس، برخی استودانهای جهت دفن مردگان، بعضی جهت ذخیره آب و تعدادی از آنها به منظور پناهگاه یا مخفیگاه در قرون ۷ تا ۸ اسلامی در زمان حمله مغولان یا گاهآفرجگاه خوانین محلی ایجاد شده اند. از مهمترین این آثار می توان به غارهای کوگان و اراز در خرم آباد، غار طلمسم پلدختر، غارهای دورک، ارجنک و ظلمات در الیگودرز، معماری صخره ای شاه جقله در بروجرد، دژ شینه در الشتر، معماری صخره ایی گومله در چگنی، غار شاهی لون کوهدشت و معماری صخره ایی مردایا در رومشگان اشاره کرد که تنها بخش کوچکی از مجموعه های دستکند لرستان هستند.

آثار دوران اسلامی /

هنر دوران اسلامی در واقع جلوه ای باشکوه و تلفیقی از هنر دوران های گذشته در لرستان است که در قالب معماری و صنایع دستی نمود یافته است. مهمترین نمونه های این هنر را می توان در ساخت پلها و همچنین مساجد و بقاع متبرکه این استان مشاهده نمود که به نوعی اوج هنر معماری را در این مکانها به تصویر کشیده است. بزرگترین مسجد استان مسجد جامع بروجرد با گنبد رفیع و فیروزه ای آن است که در معماری ایران نیز جایگاه ویژه ای دارد. سایر نمونه ها می توان به مناره آجری خرم آباد مسجد سلطانی یا امام بروجرد، مقبره امامزاده جعفر، مقبره امامزاده قاسم ازنا، مقبره زیامحمد خرم آباد، مقبره دوازیجان دورود و ... اشاره کرد که هر کدام به نوبه خود از اهمیت خاصی برخوردارند.

در قرن چهارم هجری قمری (زمان حکومت بدر بن حسنویه) لرستان در عرصه پل سازی به اوج شکوفایی می رسد به طوری که در این دوره شاهد ساخت پلهای شاخصی همچون پل کشکان با طولی برابر با ۳۲۰ متر هستیم که به مادر پلهای ایران شهرت دارد. پل گاومیشان که عرض دهانه یکی از چشمه طاقهای آن به حدود ۳۴ متر می رسد و عریض ترین دهانه معماری کهن جهان را به خود اختصاص داده است. اهمیت این تکنیک معماری وقتی آشکار می شود که آن را با دهانه طاق کسری (ایوان مائین)، از بناهای عظیم دوره ساسانی مقایسه کنیم که تنها ۲۵ متر عرض دارد!! نمونه دیگر پل کلهرت معمولان است که ارتفاع پایه های آن به بیش از ۲۶ متر می رسد و کتیبه سنگی مربوط به ساخت آن نیز بر دیواره سنگی کوه حک شده است.

آثار طبیعی /

موقعیت کوهستانی ویژه لرستان و آب و هوای متعادل آن سبب شده تنوع آب و هوایی مطلوبی در لرستان بوجود آید به گونه ای که چهار فصل مختلف سال در لرستان به خوبی مشهود است. همچنین رودخانه ها، چشمه سارها و سرابهای متعدد در کوهستان و اختلاف ارتفاع و همچنین شکست های زمین شناسی و دره ها در نقاط مختلف باعث پدید آمدن آبشارهای متعدد با مناظری زیبا شده اند. از جمله این آبشارها باید از بیشه، گریست، نوژیان، وارک، آب سفید، افرینه، آب تاف و چکان نام برد که بسیاری از آنها به رودخانه های بزرگ لرستان همچون سزار، کشکان و سیمره می ریزند. دریاچه ها و تالاب های زیبایی نیز همچون تگین زینت بخش برخی از کوههای این استان شده اند. از جمله دریاچه گهر، تالابهای چند گانه تنگ فنی (گری شیر، گری لفته، گری جمجه، گری بلمک). از جمله سرابهای خروشان و پرآب که منابع تامین آب غنی این اقلیم به شمار می روند نیز عبارتند از: سراب کیو، سراب گلستان، شوا، صبور، ماهی بازان، هفت چشمه، چنار گریست خرم آباد، سراب ونایی، سراب کرتول، سراب جانیزه، سراب زارم بروجرد، سراب کهمان، هنام، امیر و سیاهپوش الشتر، سراب ماهی چال الیگودرز، سراب داریاب، سراب دره اسپر، سراب سرچشمه و سراب پاتپه دورود، و ... کوههای سر به فلک کشیده لرستان از جمله دیگر جاذبه های گردشگری هستند که از مهمترین آنها اشترانکوه، گرین، سفید کوه، یافته، کبیرکوه، مهرباب کوه، هنجس، مپل، سرسرخن، پریز، قالی کوه، شاداب کوه می باشند.

عطا حسن پور

کارشناس ارشد باستان شناسی

کتابی که پیش رو دارید نگاهی اجمالی دارد به برخی از جاذبه های فرهنگی - تاریخی و طبیعی استان لرستان که در سرزمینی کوهستانی با گستره ای ۲۸ هزار کیلومتری در قلب زاگرس مرکزی و جنوب غرب ایران پراکنده هستند.

تعدد جاذبه های این خطه از خاک ایران زمین، فراتر از آنست که در قالب یک کتاب بگنجد. لیکن به جهت معرفی آنان به علاقمندان و مشتاقان دیدار سعی بر آن شده، آثاری که قابلیت های بالاتری از منظر طبیعی یا تاریخی برای جذب گردشگر دارند و همچنین دسترسی به آنان میسر و از حداقل زیرساخت های گردشگری برخوردار می باشند، به صورت یک مجموعه منسجم در اختیار خواننده قرار گیرد. از دیگر ویژگی های بارز این مجموعه، معرفی آثار لرستان برای نخستین بار، به تفکیک شهرستانی همراه با اطلاعات جغرافیایی است. علاوه بر این اشاراتی گذرا به آخرین نتایج و دستاوردهای کاوش های باستان شناسی در لرستان نیز شده است. این کتاب با هدف معرفی جاذبه های تاریخی و طبیعی لرستان به گردشگران در نوروز ۱۳۹۴ و با حمایت آقای عبدالرضا مهاجری نژاد مدیر کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری لرستان به چاپ رسیده است. امید که مورد توجه قرار گرفته و نواقص موجود را بر ما ببخشایند. برخی از تصاویر این کتاب از آثار هنرمندان عزیزی همچون علیرضا فرزین، سعید سروش، محسن منصوری و محمد فرزانه اش انتخاب شده است که صمیمانه از ایشان تشکر و قدردانی می شود. همچنین در تدوین بخش هایی از متن کتاب از مطالب و اطلاعات ارزشمند دوستان عزیزی همچون دکتر احمد پرویز، مهندس حسین فرهادی نژاد، حجت الله یار محمدی، مختار عزیزی استفاده شده است که بدینوسیله از ایشان تشکر می کنم. برخورد لازم می دانم مراتب سپاس خود را نسبت به زحمات بی دریغ آقایان ناصر یاری پور، علی خسروی ذیحسابی محترم اداره کل میراث فرهنگی لرستان، رامین ابراهیمی معاون میراث فرهنگی، مهدی بهاروند معاون گردشگری، حمید رضا مرادی، و خانمها آتوسا رحمتی، مهندس فاطمه دلفان و نرگس امرایی (فرخ شه) ابراز دارم. همچنین از همراهی همیشگی و حمایت های مهربانانه همسرم ماریا حیدری بی نهایت سپاسگزارم. توفیقات روزافزون این عزیزان را از خداوند منان خواستارم.